

พุทธประวัติ ปัจฉิมโพธิกาล

ปลงอายุสังขาร ปรีณิพพาน และความเป็นมาแห่งพระธรรมวินัย

ปัจฉิมโพธิกาลเป็นช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ทรงปลงอายุสังขาร เสด็จพระพุทธดำเนินครั้งสุดท้าย ประทานพระโอวาทสำคัญ เสด็จดับขันธปรีณิพพาน ตลอดจนการถวายพระเพลิง การแจกพระบรมสารีริกธาตุ และการสังคายนาพระธรรมวินัยภายหลังพุทธปรีณิพพาน

1. ทรงปลงอายุสังขาร

หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระธรรมสั่งสอนประชาชนตามหมู่บ้าน เมือง ชนบท และราชธานีต่าง ๆ เป็นเวลานานถึง 45 พรรษา พระองค์ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ประกอบด้วยพุทธบริษัท 4 คือ

1. ภิกษุ
2. ภิกษุณี
3. อุบาสก
4. อุบาสิกา

ในพรรษาที่ 45 พระองค์ทรงจำพรรษาที่บ้านเวฬุคาม ใกล้กรุงไพศาลี ต่อมาในวันเพ็ญเดือน 3 ณ ปาวาลเจดีย์ พระองค์ทรงปลงอายุสังขาร คือทรงตัดสินใจที่จะดำรงพระชนม์ชีพต่อไปอีกเพียง 3 เดือน แล้วจักเสด็จดับขันธปรีณิพพาน

การปลงอายุสังขารมิได้หมายถึงการทำลายพระชนม์ชีพ แต่หมายถึงการทรงกำหนดเวลาสิ้นสุดแห่งพระชนม์ชีพตามธรรมชาติ หลังจากทรงบำเพ็ญพุทธกิจครบถ้วนแล้ว

2. ทรงแสดงอภิญญาเทสิตธรรม

ขณะประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ป่ามรวณ พระพุทธเจ้าทรงกำชับภิกษุทั้งหลายให้ศึกษา ปฏิบัติ และเจริญธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้ด้วยพระปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านี้เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ได้แก่

- สติปัฏฐาน 4
- สัมมัปปธาน 4
- อธิศีลสมา 4
- อินทรีย์ 5
- พละ 5
- โพชฌงค์ 7

• อริยมรรคมีองค์ 8
ธรรมทั้ง 37 ประการนี้เป็นหลักปฏิบัติที่เกื้อหนุนต่อการตรัสรู้และความหลุดพ้น

3. อริยธรรม 4 ประการ

เมื่อประทับอยู่ที่บ้านกัณฐคาม พระองค์ทรงแสดงอริยธรรม 4 ประการ คือ

1. ศีล
2. สมาธิ
3. ปัญญา
4. วิมุตติ

พระองค์ตรัสว่า เพราะยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรมทั้ง 4 นี้ พระองค์และสัตว์ทั้งหลายจึงต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารเป็นเวลายาวนาน
เมื่อรู้แจ้งธรรมทั้ง 4 และตัดตัณหาได้แล้ว การเกิดในภพใหม่ก็สิ้นสุดลง

4. มหาปเทศ 4 ฝ่ายพระสูตร

เมื่อประทับอยู่ที่อนันตเจดีย์ เขตโกคนคร พระพุทธเจ้าทรงวางหลักตรวจสอบคำสอน เรียกว่า มหาปเทศ 4

หากมีผู้ใดกล่าวอ้างว่า คำสอนหนึ่งได้ฟังมาจาก

- พระพุทธเจ้า
- คณะสงฆ์
- คณะพระเถระ
- พระภิกษุผู้ทรงจำธรรมวินัย

อย่าด่วนเชื่อหรือด่วนปฏิเสธ แต่ให้ตรวจสอบกับพระสูตรและพระวินัย

หากไม่ตรงกับพระธรรมวินัย ฟังทราบว่ามีไม่ใช่พุทธวจนะ หากตรงกันจึงควรยอมรับว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

หลักนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ปัญญาและหลักฐาน มิให้เชื่อเพียงเพราะผู้กล่าวอ้างมีชื่อเสียงหรือมีอำนาจ

5. นายจุนทะถวายปัจจัยมโณทบาต

เมื่อใกล้ถึงเวลาปริณิพพาน พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จถึงเมืองปาวา และประทับที่สวนมะม่วงของ นายจุนทะ กัมมารบุตร

นายจุนทะได้กราบทูลนิมนต์พระองค์และพระสงฆ์รับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น และได้ถวายอาหารชนิดหนึ่งเรียกว่า สุกรมัทวะ

พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ถวายสุกกรมัฑวะแด่พระองค์เท่านั้น ส่วนพระภิกษุให้รับอาหารอย่างอื่น และให้ฝังอาหารที่เหลือเสีย ภายหลังเสวยแล้ว พระองค์ทรงพระประชวรอย่างหนัก แต่ยังไม่ทรงอดกลั้น เวทนา และเสด็จต่อไปยังเมืองกุสินารา

พระองค์ทรงกำชับพระอานนท์ว่า อย่าให้นายจุนทะเกิดความเสียใจ เพราะบิดาของนายจุนทะมีอานิสงส์มาก มีไข้เหตุแห่งบาป

6. บิดาของนายจุนทะ 2 ครั้งมีอานิสงส์เสมอกัน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า บิดาของนายจุนทะ 2 ครั้งมีผลและอานิสงส์ยิ่งกว่าบิดาคนอื่น คือ

1. บิดาของนายจุนทะที่เสวยแล้วทรงตรัสรู้ ได้แก่ ข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา
2. บิดาของนายจุนทะที่เสวยแล้วเสด็จปรินิพพาน ได้แก่ ภัตตาหารของนายจุนทะ

คำสอนนี้มีความสำคัญเพื่อป้องกันมิให้ผู้คนตำหนินายจุนทะ และเพื่อให้เห็นคุณค่าของเจตนาบริสุทธิ์ ในการถวายทาน

7. พระฉวีวรรณผ่องใสยิ่ง 2 กาล

ระหว่างทางไปเมืองกุสินารา ปุ๊กกุสะ มัลลบุตร ได้ถวายผ้าสังคิวรรณ 2 ผืน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงนั่งและห่มผ้านั้น พระอานนท์สังเกตว่าพระฉวีวรรณของพระองค์ผ่องใสยิ่งกว่าปกติ

พระองค์จึงตรัสว่า พระวรกายของพระตถาคตผ่องใสเป็นพิเศษใน 2 เวลา คือ

1. คั่นก่อนตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ
2. คั่นก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

8. ประทับอนุฐานไสยา

เมื่อเสด็จถึงเมืองกุสินารา พระพุทธเจ้าทรงข้ามแม่น้ำหิรัญญูดี และเสด็จเข้าสู่ศาลาโนทยานของมัลลกะศรัย

พระองค์ตรัสสั่งให้พระอานนท์ปูลาดพระแท่นบรรทม ระหว่างต้นสาละคู่ โดยให้พระเศียรหันไปทางทิศเหนือ

จากนั้นทรงบรรทมในท่า สิทฺธิไสยา คือ

- บรรทมตะแคงขวา
- พระบาทซ้อนเหลื่อมกัน
- ทรงมีสติสัมปชัญญะ

การบรรทมครั้งนี้เรียกว่า อนุฐานไสยา เพราะทรงทราบว่าจะไม่เสด็จลุกขึ้นอีก เป็นการบรรทมครั้งสุดท้าย

9. การบูชาพระพุทธเจ้าอย่างสูงสุด

ในเวลานั้น เทวดาและมนุษย์นำดอกไม้ ของหอม ดนตรี และเครื่องสักการะมากมายมาบูชาพระพุทธเจ้า แต่พระองค์ตรัสว่า การบูชาด้วยวัตถุเพียงอย่างเดียวยังไม่ใช่การบูชาพระตถาคตอย่างสูงสุด ผู้ใดไม่ว่าจะเป็น

- ภิกษุ
- ภิกษุณี
- อุบาสก
- อุบาสิกา

ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ดำเนินชีวิตตามคำสั่งสอน ผู้นั้นชื่อว่าบูชาพระตถาคตด้วยการบูชาอันสูงสุด เรียกว่า ปฏิบัติบูชา

10. สังฆนียสถาน 4 ตำบล

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสถานที่สำคัญ 4 แห่ง ซึ่งกุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูเพื่อระลึกถึงพระองค์ได้แก่

1. สถานที่ประสูติ — ลุมพินี
2. สถานที่ตรัสรู้ — พุทธคยา
3. สถานที่แสดงปฐมเทศนา — ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองสาธนาถ
4. สถานที่ปรินิพพาน — กุสินารา

สถานที่เหล่านี้เรียกว่า สังฆนียสถาน ๔ เพราะเป็นสถานที่ทำให้เกิดความสังเวช ศรัทธา และความไม่ประมาท

11. บุคคลผู้ควรสร้างสถูปบรรจุอัฐิ

พระพุทธเจ้าทรงแสดง อุปรามบุคคล 4 ประเภท คือบุคคลผู้ควรสร้างสถูปบรรจุอัฐิไว้เป็นที่เคารพบูชาได้แก่

1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 2. พระปัจเจกพุทธเจ้า
 3. พระอรหันตสาวก
 4. พระเจ้าจักรพรรดิ
-

12. โปรดสุกัทธิปริพาชก

ก่อนปรีณิพพานไม่นาน สุกัทธิปริพาชก ได้เข้ามาทูลถามเกี่ยวกับลัทธิและศาสดาทั้งหลายว่า ผู้ใดเป็นผู้ตรัสรู้จริง

พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า ในธรรมวินัยใดไม่มีอริยมรรคมีองค์ 8 ในธรรมวินัยนั้นย่อมไม่มีพระอริยบุคคล กล่าวคือ หนทางที่จะทำให้เกิดพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ต้องมีอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลัก

สุกัทธิจะเกิดความเลื่อมใส ทูลขอบวช และได้บรรลुพระอรหันต์ในเวลาต่อมา จึงเป็น ปัจฉิมสาวก คือพระสาวกองค์สุดท้ายที่บวชในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า

13. ทรงตั้งพระธรรมวินัยเป็นศาสดา

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนทว่า ภายหลังจากพระองค์ล่วงลับไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายไม่ควรคิดว่าไม่มีศาสดา

พระองค์ตรัสว่า

“ธรรมและวินัยอันใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้แล้ว ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”

หลักนี้แสดงว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ยึดติดอยู่กับบุคคล แต่มีพระธรรมและพระวินัยเป็นหลักสูงสุด

14. ปัจฉิมโอวาท

พระดำรัสสุดท้ายของพระพุทธเจ้าคือ

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

พระโอวาทนี้สรุปคำสอนตลอด 45 พรรษาไว้ในคำว่า ความไม่ประมาท
ความไม่ประมาทหมายถึง

- มีสติรู้ตัว
 - ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยไร้ประโยชน์
 - รีบทำความดี
 - ละความชั่ว
 - ฝึกจิตและปัญญา
 - เตรียมพร้อมต่อความเปลี่ยนแปลงของชีวิต
-

15. เสด็จดับขันธปรินิพพาน

หลังประทานปัจฉิมโอวาท พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสอะไรอีก พระองค์ทรงเข้าสมาบัติโดยลำดับ ได้แก่

- รูปฌาน 4
- อรูปฌาน 4
- สัตถุญญาเวทยิตนิโรธ

จากนั้นทรงออกจากสมาบัติตามลำดับ แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งคืนวันเพ็ญเดือนวิสาขะ

คำว่า ปรินิพพาน หมายถึง การดับขั้นของพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสแล้ว ไม่มีการเกิดในภพใหม่อีกต่อไป

อปรกาล

เหตุการณ์ภายหลังพุทธปรินิพพาน

16. การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว 7 วัน มัลลกะษัตริย์แห่งกุสินาราได้อัญเชิญพระพุทธสรีระไปยังมกุฏพันธนเจดีย์ เพื่อประกอบพิธีถวายพระเพลิง

เมื่อพระมหากัสสปะพร้อมพระภิกษุเดินทางมาถึงและถวายอภิวาทแล้ว จึงได้ทำการถวายพระเพลิงเมื่อเพลิงสงบลง ส่วนต่าง ๆ ของพระวรกายถูกเผาไหม้ เหลือพระบรมสารีริกธาตุไว้สำหรับสักการบูชา

17. การแจกพระบรมสารีริกธาตุ

บรรดากษัตริย์และผู้ปกครองจากเมืองต่าง ๆ ได้ส่งทูตมาขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อป้องกันความขัดแย้ง โทณพราหมณ์ จึงทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น 8 ส่วน มอบแก่ผู้แทนจาก 8 เมือง คือ

1. กรุงราชคฤห์
2. กรุงเวสาฬ
3. กรุงกบิลพัสดุ์
4. เมืองอัลลกะปัปะ
5. เมืองรามคาม
6. เมืองเวฏฐทีปะกะ
7. เมืองปาวา
8. เมืองกุสินารา

แต่ละเมืองนำพระธาตุไปสร้างพระสถูปบรรจุไว้ โทณพราหมณ์ได้นำภาชนะตวงพระธาตุไปสร้าง ตุมพสถูป ส่วนกษัตริย์แห่งปิพลีวันได้นำเถาถ่านจากการถวายเป็นเครื่องบูชาไปสร้าง อังคารสถูป จึงมีสถูปสำคัญในระยะแรกทั้งหมด ๑๐ แห่ง

18. เจดีย 4 ประเภท

สิ่งที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าจำแนกเป็นเจดีย ๔ ประเภท คือ

1. ธาตุเจดีย

เจดียที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุของพระอริยสาวก

2. บริโภคเจดีย

สถานที่หรือสิ่งของที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้หรือเกี่ยวข้อง เช่น

- ต้นพระศรีมหาโพธิ์
- สังเวชนียสถาน
- ตุมพสถูป
- อังคารสถูป

3. ธรรมเจดีย

เจดียที่บรรจุพระธรรม คัมภีร์ หรือข้อความสำคัญทางพระพุทธศาสนา

4. อุตเทสิกเจดีย

สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธรูปและพระพุทธรูปปฏิมา

เจดียทั้ง 4 ประเภทเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธคุณ และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ความเป็นมาแห่งพระธรรมวินัย

19. การสังคายนาครั้งที่ 1

หลังพุทธปรินิพพาน พระมหากัสสปะได้ยื่นพระภิกษุชรานามว่าสุภัททะกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ภิกษุทั้งหลายจะทำได้ตามความพอใจ

พระมหากัสสปะเห็นว่า คำกล่าวนี้เป็นอันตรายต่อพระธรรมวินัย จึงชักชวนพระอรหันต์ 500 รูป ทำสังคายนา ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์

- พระมหากัสสปะเป็นประธาน
- พระอุบาลีวิสัยนาพระวินัย
- พระอานนท์วิสัยนาพระธรรม
- พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์

เริ่มทำหลังพุทธปรินิพพานประมาณ 3 เดือน และใช้เวลา 7 เดือนจึงสำเร็จ
วัตถุประสงค์คือรวบรวมและจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยให้ถูกต้องเป็นแบบแผนเดียวกัน

20. การสังคายนาครั้งที่ 2

เมื่อพุทธปรินิพพานล่วงแล้วประมาณ 100 ปี ภิกษุวัชชีบุตรแห่งเมืองเวสาลีประพฤติผิดพระวินัย 10 ประการ

พระอรหันต์ 700 รูป มีพระยสกาภิกษุเป็นผู้นำ ได้ประชุมกันที่วาฬิการาม เมืองเวสาลี เพื่อชำระข้อปฏิบัติที่ผิดเหล่านั้น

การสังคายนาครั้งนี้ใช้เวลา 8 เดือน มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาพระวินัยให้บริสุทธิ์และป้องกันมิให้เกิดการตัดแปลงตามความพอใจ

21. การสังคายนาครั้งที่ 3

เมื่อพุทธปรินิพพานล่วงแล้วประมาณ 218 ปี ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช มีคนจากลัทธิอื่นจำนวนมากปลอมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และนำความเห็นที่ผิดมาแสดงปะปนกับพระธรรมวินัย

พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช จึงรวบรวมพระอรหันต์ 1,000 รูป ทำสังคายนาที่กรุงปาฏลิบุตร

การสังคายนาครั้งนี้ใช้เวลา 9 เดือน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ

- กำจัดผู้ปลอมบวช
 - ชำระมิจฉาทิฎฐิ
 - รักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์
 - ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ
-

สรุป

ปัจฉิมโพธิกาลแสดงถึงพระมหากรุณาและพระปัญญาของพระพุทธเจ้าในช่วงสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ แม้ทรงพระประชวรและใกล้ปรินิพพาน พระองค์ยังทรงสั่งสอน วางหลักตรวจสอบพระธรรม และกำชับให้พุทธบริษัทดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท

พระองค์ทรงมอบพระธรรมวินัยไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เพื่อให้ชาวพุทธใช้เป็นหลักแห่งความเชื่อ การศึกษา และการปฏิบัติ

ภายหลังพุทธปรินิพพาน พระอริยสาวกได้ร่วมกันรักษาพระธรรมวินัยด้วยการสังคายนา ทำให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงสืบต่อมาได้อย่างมั่นคง

ข้อคิด

พระดำรัสสุดท้ายของพระพุทธเจ้าที่ว่า

“สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม”

เป็นเครื่องเตือนใจว่า ทุกสิ่งในโลกไม่เที่ยง ชีวิตมีเวลาจำกัด เราจึงไม่ควรประมาทในการทำ
ความดี ละความชั่ว ฝึกจิต และพัฒนาปัญญา

การเคารพพระพุทธเจ้าที่แท้จริง มิใช่เพียงการถวายดอกไม้หรือเครื่องสักการะ แต่คือการนำ
พระธรรมคำสอนมาปฏิบัติให้เกิดผลในชีวิตของตนเอง

ฉบับนี้สามารถใช้เป็นบทเรียน หนังสือพุทธประวัติ หรือบทบรรยายธรรมได้โดยตรง.